

Internetconsultatie Wet op de Defensiegereedheid

3 juli 2025 | Betreft: **Consultatiereactie SoortenNL op Wet op de defensiegereedheid**

SoortenNL - de kennis- en netwerkorganisatie van RAVON, FLORON, De Vlinderstichting, Zoogdiervereniging, Paddenstoelenonderzoek Nederland, BLWG, Stichting ANEMOON, EIS Kenniscentrum Insecten en Vogelbescherming Nederland, heeft in de huidige geopolitieke omstandigheden, begrip voor de behoefte van Defensie om te kunnen oefenen en handelen ter voorbereiding op een eventuele oorlogsdreiging.

Het is begrijpelijk dat voor sommige defensie activiteiten, onder bepaalde omstandigheden, snelheid is geboden, waardoor de tijd die gebruikelijk is vereist voor onder meer ecologische onderzoeken en vergunningverlening er simpelweg niet is. Het wetsvoorstel voorziet, wanneer dat nodig is, in versnelling of afwijking van diverse wettelijke procedures, zoals bijvoorbeeld bepaald in de Omgevingswet en de Erfgoedwet. Terecht worden bij vaststelling van de AMvB echter internationale verplichtingen in acht genomen (art. 23.3a en 23.3d). Ook geldt het uitgangspunt dat de minister van Defensie bevordert dat de activiteit wordt uitgevoerd zónder dat daarbij van de wettelijke voorschriften wordt afgeweken (23.3a en 23.3c). Daarnaast gelden ook de algemene zorgplichten uit de Omgevingswet voor Natura 2000 activiteiten (art. 11.6 Besluit activiteiten leefomgeving (Bal)), flora- en fauna-activiteiten (art. 11.27 Bal), activiteiten die cultureel erfgoed betreffen (art. 13.7 Bal) en activiteiten die werelderfgoed betreffen (art. 14.7 Bal), die als doel hebben om onnodige schade te voorkomen of anders zoveel mogelijk te beperken.

In dit licht is het belangrijk dat er bij de locatiekeuzes voor de uitvoering van defensieactiviteiten zorgvuldig afgewogen wordt of de functies van defensie en natuur- en erfgoedbescherming verenigbaar zijn op dezelfde plek, en zo ja in welke mate. De beschikbaarheid van alternatieve locaties buiten natuurgebieden dient betrokken te worden bij deze afweging. Zo wordt onder andere het Natura 2000-gebied De Veluwe nu al zwaar belast met militaire oefeningen. Ons inziens moeten de Natura 2000-gebieden volledig ontzien worden van verdere uitbreidingen van defensie activiteiten en moeten andere natuurgebieden zo veel mogelijk worden ontzien, gezien de slechte staat van instandhouding. Ecologische evenwichten hebben vaak lange tijd nodig om zich in te stellen, terwijl een verstoring (o.a. geluidsoverlast) of vervuiling (o.a. stikstofdepositie) een hele lange impact kan hebben op natuur en soorten in het bijzonder. Daarnaast zal er voor activiteiten in natuurgebied gecompenseerd en gemitigeerd moeten worden. Compensatie en mitigatie van kwalitatief hoogwaardige natuur (zoals Veluwe) elders is praktisch onmogelijk: er zijn geen vergelijkbare habitats en condities voor soorten beschikbaar of te creëren.

SoortenNL, met een achterban van tienduizenden vrijwillige waarnemers die actief de natuur monitoren en beschermen, staan daarin niet alleen (naast de meer dan een miljoen leden van Natuurorganisaties). De Nederlandse samenleving is het met deze visie eens: uit draagvlakonderzoek door de NOS (Kieskompas) blijkt dat er slechts 16% draagvlak is om natuur plaats te laten maken voor defensielocaties (en bijvoorbeeld 46% om dat te doen op

landbouwgronden). Zie ook: [https://www.kieskompas.nl/media/documents/Compacte_Rapportage -
uitbreidingen_Defensie.pdf](https://www.kieskompas.nl/media/documents/Compacte_Rapportage_-_uitbreidingen_Defensie.pdf)

Verder onderschrijven we de inhoudelijke punten die in de consultatiereactie van Natuurmonumenten et al. naar voren zijn gebracht, specifiek de punten (a tot en met i) genoemd onder het kopjes 'Snelheid en zorgvuldigheid'. Zie bijlage 1.

Op basis van het voorgaande verzoekt SoortenNL met het voorliggende wetsvoorstel niet enkel aan te sturen op een snelle gereedheidsstelling om het land te verdedigen, maar tevens een zorgvuldig proces te volgen ten aanzien van locatiekeuzes voor de (uitbreiding) van defensie activiteiten en daarmee onze natuur te beschermen. SoortenNL is bereid om met Defensie in gesprek te gaan met betrekking tot dit proces.

Wij verwijzen ook naar de zienswijze van IVN Oost-Veluwezooom et al. Op de Plan-Mer en Ontwerp Nationaal Programma Ruimte voor Defensie (NPRD) in bijlage 2 en verzoeken deze ook bij de wet op de defensiegereedheid te betrekken.

Hoogachtend, SoortenNL

Bijlage 1	Consultatiereactie op Wodg door Natuurmonumenten et al.
Bijlage 2	Zienswijze op de Plan-Mer en Ontwerp Nationaal Programma Ruimte voor Defensie (NPRD) door IVN Oost-Veluwezooom et al.

Consultatiereactie Wet op de defensiegereedheid

Begrip voor de behoefte van Defensie

In de huidige geopolitieke omstandigheden hebben Natuurmonumenten, Vogelbescherming Nederland en medeondertekenaars LandschappenNL en de Natuur- en Milieufederaties uiteraard begrip voor de behoefte van Defensie om te kunnen oefenen en handelen ter voorbereiding op een eventuele oorlogsdreiging. Het is ook heel begrijpelijk dat daarbij onder bepaalde omstandigheden snelheid is geboden, waardoor de tijd die gebruikelijk is vereist voor onder meer ecologische onderzoeken en vergunningverlening er simpelweg niet is.

Het wetsvoorstel voorziet, wanneer dat nodig is, in versnelling of afwijking van diverse wettelijke procedures, zoals bijvoorbeeld bepaald in de Omgevingswet en de Erfgoedwet. Terecht worden bij vaststelling van de AMvB echter internationale verplichtingen in acht genomen (art. 23.3a en 23.3d). Ook geldt het uitgangspunt dat de minister van Defensie bevordert dat de activiteit wordt uitgevoerd zónder dat daarbij van de wettelijke voorschriften wordt afgeweken (23.3a en 23.3c). Daarnaast gelden ook de algemene zorgplichten uit de Omgevingswet voor Natura 2000-activiteiten (art. 11.6 Besluit activiteiten leefomgeving (Bal)), flora- en fauna-activiteiten (art. 11.27 Bal), activiteiten die cultureel erfgoed betreffen (art. 13.7 Bal) en activiteiten die werelderfgoed betreffen (art. 14.7 Bal), die als doel hebben om onnodige schade te voorkomen of anders zoveel mogelijk te beperken.

Belang van bescherming van natuurgebieden en soorten, biodiversiteit, erfgoed, bezoekers

Natuurmonumenten, Vogelbescherming Nederland en medeondertekenaars LandschappenNL en de Natuur- en Milieufederaties komen samen met hun achterban van meer dan een miljoen mensen in Nederland op voor de natuur, landschap en biodiversiteit in Nederland, ook op meer dan 230.000 hectare aan terreinen in eigen beheer. Uit onderzoek blijkt dat bepaalde type Defensieterreinen een hoge biodiversiteitswaarde hebben, juist vanwege hun rust en kleinschalig gebruik. Hier liggen dus kansen om de natuur te versterken en robuuster te maken én in de wensen van Defensie te voorzien.

Maar dan moet bij de locatiekeuzes en de uitvoering van activiteiten wel actief nagedacht worden over hoe de functies van defensie en natuur- en erfgoedbescherming het beste gecombineerd kunnen worden. Dit betekent dat kwetsbare natuurgebieden en dito plant- en diersoorten zoveel mogelijk worden ontzien, gezien de slechte staat van de natuur. Zeker waar deze onherstelbaar

is. Dat geldt ook voor beschermd erfgoed. Daarnaast moeten we rekening houden met de veiligheid van bezoekers van de natuurterreinen.

Wij zijn er van overtuigd dat er oplossingen mogelijk zijn waarbij zowel de belangen van natuur en het erfgoed als de nationale veiligheid worden gerespecteerd. Zo is er nog een grote restopgave ten aanzien van het realiseren van overgangsgebieden rondom natuurgebieden en het afronden van het Natuurnetwerk Nederland (NNN). Hier liggen kansen voor Defensie om haar doelen te laten bijdragen aan de natuur, bijvoorbeeld in het kader van het compensatieprogramma. Waar we als deskundige natuurorganisaties kunnen helpen bij het nadenken over maatwerk bieden wij onze expertise graag aan.

Snelheid en zorgvuldigheid

Bij enkele wetsbepalingen over gebieds- en soortenbescherming en cultureel en werelderfgoed uit het voorstel slaat de schaal ons inziens door naar snelheid boven zorgvuldigheid (artikelen 3.3, 3.4, 3.8 en 8.0). Dat kan leiden tot onnodige schade aan de natuur en erfgoed, tot juridische risico's en daardoor vertraging, en tot economische schade die achteruitgang van natuur met zich meebrengt. Ook bestaat het gevaar dat de (inter)nationale opgaven tot natuurherstel of bescherming door Defensie op deze manier worden afgewenteld op andere sectoren en/of verder uit het zicht raken.

Het uitgangspunt volgens de voorgestelde artikelen 23.3a en 23.3c Omgevingswet is dat de minister van Defensie bevordert dat de activiteit wordt uitgevoerd zonder dat daarbij van de wettelijke voorschriften wordt afgeweken en dat dit in elk geval zo kort mogelijk duurt. Dit uitgangspunt vinden wij zeer waardevol, gezien de belangen die kunnen worden geschaad en de schade die kan worden voorkomen. Maar enkele van de andere artikelen zijn daar niet mee in overeenstemming.

a. Landelijke vrijstelling

De activiteiten in Bijlage 1 en 2 worden volgens het voorstel vergunningvrij. In Bijlage 1 zijn gereedstellingsactiviteiten opgenomen en Bijlage 2 bevat categorieën van deze activiteiten. In de AMvB kunnen deze (categorieën van) activiteiten worden voorgedragen, zodat ze als het ware 'actief' worden. De AMvB functioneert op deze manier als een vrijstelling voor de genoemde (categorieën van) activiteiten. Hiermee wordt de natuurtoets overgeslagen van omgevingsvergunningplichtige activiteiten die tevens een Natura 2000-activiteit zijn (art. 8.74b, tweede lid a Besluit kwaliteit leefomgeving (Bkl) jo art. 16.53c Omgevingswet).

Dit is niet alleen strijdig met het uitgangspunt in het wetsvoorstel zelf, maar ook met artikel 11.16 a eerste lid van het Besluit activiteiten leefomgeving (Bal)¹, met art. 6 lid 3 en 4 Habitatrichtlijn en art. 9, eerste lid onder a Vogelrichtlijn.

b. Ontbrekende alternatievenbeoordeling

In voorgesteld art. 23.3 eerste lid en 23.3f Omgevingswet wordt bepaald dat een passende beoordeling wordt uitgevoerd als onderbouwing van de voordracht van de (categorieën van) activiteiten in de AMvB. Echter, hierbij wordt vervolgens direct als vaststaand feit gesteld dat

¹ Artikel 11.16. (aanwijzing vergunningvrije gevallen: Natura 2000-toets in kader van ander besluit en (...))

1. Het verbod, bedoeld in artikel 5.1, eerste lid, aanhef en onder e, van de wet, om zonder omgevingsvergunning een Natura 2000-activiteit te verrichten, geldt niet, als:
 - a. het verrichten van de activiteit op grond van een andere wet is toegestaan en toepassing is gegeven aan artikel 6, derde lid, of in voorkomend geval artikel 6, vierde lid, van de habitatrichtlijn; of (...)

– voor alle gereedstellingsactiviteiten of categorieën in de AMvB - alternatieve oplossingen ontbreken. De verplichte check, waar het gaat om activiteiten in of rond Natura 2000-gebieden, dat per individueel geval geen alternatieve oplossingen bestaan wordt niet uitgevoerd (art. 8.74b, tweede lid a Bkl). De snelheid gaat hiermee ten koste van de kwaliteit en zorgvuldigheid van het besluit. Ook is dat in strijd met de Habitatrichtlijn en Vogelrichtlijn.

c. Tekortschietende compensatiwaarborging

Daarnaast is bepaald in art. 3.3 lid 2, dat de bij AMvB vastgestelde gereedstellingsactiviteiten kunnen worden uitgevoerd, ook als niet vaststaat dat de natuurlijke kenmerken van de betrokken gebieden met zekerheid niet zullen worden aangetast. Dit is strijdig met de plicht tot compensatie die volgt uit art. 6 lid 4 Habitatrichtlijn.

Het uitgangspunt onder de Habitatrichtlijn is nog altijd dat activiteiten alleen kunnen worden toegestaan wanneer er zekerheid is verkregen dat deze geen significante gevolgen voor de desbetreffende Natura 2000-gebieden hebben. Het is hierbij van belang dat oog wordt gehouden voor de verplichting mitigerende maatregelen te treffen en pas een beroep op de uitzonderingsclausule uit artikel 6, lid 3, van de Habitatrichtlijn kan worden gedaan wanneer mitigatie onvoldoende in staat zou zijn om significante gevolgen te voorkomen. Pas dan kan de ADC-toets worden toegepast om een project alsnog doorgang te verlenen. Zonder mitigatie kan niet worden gesproken over compensatie, waarbij mitigatie het uitgangspunt is en compensatie de uitzondering op de regel.

Weliswaar wordt aan de invoering van de AMvB een compensatieprogramma en een soortenprogramma gekoppeld, zoals genoemd in voorgestelde artt. 3.3 en 3.4. Maar een programma vaststellen is nog wat anders dan waarborgen en tijdig uitvoeren van compensatie. In het wetsvoorstel is hierover niets opgenomen. Dit kan in de AMvB worden geregeld, maar er is niet expliciet aangegeven dat dit zal gebeuren. Daarmee schiet het wetsvoorstel tekort: het gaat niet in op de geldende regel dat effectieve, functionerende compensatie vooraf moet gaan aan de activiteiten waarvoor gecompenseerd moet worden².

d. Beperking van afwijkingen

In artikel 23.3a derde lid is nog niet aangegeven hoe lang mag worden afgeweken van de wettelijke voorschriften. Om deze situatie niet onwenselijk lang te laten duren dringen wij erop aan om het tijdvak op 1 jaar te stellen, met de mogelijkheid tot verlenging met telkens 1 jaar bij koninklijk besluit.

Verder lijkt de Memorie van toelichting op p. 63 en 64 er op te duiden dat artikel 23.3c alleen bedoeld is voor beperking van de duur van afwijking van wettelijke voorschriften, namelijk door afwijkingen te laten vervallen zodra er een reguliere oplossing is. Maar daarmee verwijst ze alleen naar het tweede lid van art. 23.3c Omgevingswet. Terwijl juist het eerste en derde lid waarborgen dat zo min mogelijk van de wettelijke voorschriften wordt afgeweken, zoals is aangegeven op p. 68 van de MvT³. Dat vergt een andere opstelling, zoals toch kiezen voor een

² Interpretatiegids van de Europese Commissie over artikel 6 HR, Brussel, 21.11.2018 C(2018) 7621 Mededeling van de Commissie, Beheer van Natura-2000-gebieden, De bepalingen van artikel 6 van de habitatrichtlijn (92/43/EEG)

³ “Dat betekent, afhankelijk van het geval, bijvoorbeeld dat een vergunningtraject wordt doorgezet of ingezet, om te beproeven of voor de betrokken activiteit alsnog vergunning te krijgen, dat de bepalingen waarvan wordt afwijken wellicht meer structureel inhoudelijk worden aangepast – al dan niet naar aanleiding van wijzigingen in Europese regelgeving – of dat op andere wijze in de behoefte wordt voorzien. Bij dat laatste kan bijvoorbeeld worden gedacht aan de realisatie van benodigde activiteit op een andere locatie in kader NPRD.”

vergunningaanvraag of zoeken naar een andere, meer geschikte locatie. De MvT is op dit punt niet consistent.

e. **Betrekken van terreinbeherende organisaties**

In art. 23.3b is bepaald dat betrokken overheidsorganen en belanghebbenden ten minste twee weken voor de voorgenomen uitvoering van de activiteit ‘op geschikte wijze’ in kennis worden gesteld. Bestuursorganen kunnen de minister van Defensie advies geven, waar deze rekening mee moet houden. Dit zal verder worden uitgewerkt in een ministeriële regeling. Hier ontbreekt een recht van advies voor (naburige) terrein-beherende organisaties en grondeigenaren, zoals Natuurmonumenten en de provinciale Landschappen. Ook is nog niet gewaarborgd dat de kennisgeving de betrokkenen daadwerkelijk tijdig bereikt, omdat ‘op geschikte wijze’ niet is uitgewerkt. Door dit goed te regelen zorgt u ervoor dat Defensie bij de voorbereiding van activiteiten kan beschikken over nuttige kennis over de natuur in de betrokken gebieden en dat voorkomt ook onnodige schade aan de natuur. Dat is uiteraard ook van belang in verband met de publieksfunctie van natuurterreinen.

g. **Vangnetbepaling**

Bij de vangnetbepaling, 8.0, ontbreekt in het eerste lid nog een verwijzing naar het onverminderd geldende afwegingskader als bedoeld in artikel 23.3a en de toevoeging dat van een Koninklijk besluit alleen aan de orde is voor zover artikel 19.19 van de Omgevingswet hier niet al in voorziet.

h. **Soortenbescherming**

Wat betreft soortenbescherming: voorgesteld art. 3.4, tweede lid stelt dat een soorten-programma wordt vastgesteld “waaruit blijkt welke diersoorten aanwezig zijn op de defensie-terreinen waar de gereedstellingsactiviteiten worden uitgevoerd en welke maatregelen kunnen worden getroffen om te zorgen dat het *streven* [nadruk toegevoegd] om die diersoorten in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan, niet in het geding komt”.

Het verslechtingsverbod van art. 13 Vogelrichtlijn is strikter dan een enkel streven en zit verwerkt in art. 8.74j, lid 1, Bkl. Deze bepaling stelt onder meer dat een omgevingsvergunning voor flora- en fauna-activiteiten met betrekking tot ‘Vogelrichtlijnsoorten’ enkel wordt verleend indien “de activiteit *niet leidt tot verslechtering* [nadruk toegevoegd] van de staat van instandhouding van deze soort.” Het enkele ‘streven’ daartoe verhoudt zich niet tot het vereiste dat van verslechtering geen sprake zal zijn.

Hier komt bij dat voorgesteld art. 3.4, eerste lid tevens op voorhand aanneemt dat er onder alle omstandigheden een wettelijk belang is gediend bij de gereedheidsstelling dat zwaarder weegt dat het natuurbelang én dat er geen andere bevredigende oplossingen voorhanden zijn. Wat betreft het vereiste belang is aannemelijk dat dit aanwezig zal zijn, doch betreft dit slechts een weerlegbaar vermoeden. Bij soorten die in een zeer ongunstige staat van instandhouding verkeren, waarbij te denken valt aan het Korhoen, zou het echter denkbaar kunnen zijn dat natuurbehoud in het gebied waar deze soort nog voorkomt als belangrijker kan of zelfs moet worden gezien dan de realisatie van een bepaalde gereedstellingsactiviteit die de soort mogelijk schade toebrengt. Hoe slechter de staat van instandhouding, des te steviger de bescherming moet zijn. De beoordeling hiervan is soortafhankelijk.

Daar komt bij dat een andere bevredigende oplossing niet slechts ziet op de activiteit in kwestie, maar tevens de locatie waarop, wijze waarmee en seizoen waarin deze wordt

uitgevoerd. Om tot het oordeel te komen dat er daadwerkelijk geen andere bevredigende oplossingen voorhanden zijn moeten alle feiten en omstandigheden van het geval in aanmerking worden genomen en kan daar niet op vooruit gelopen worden.

Tot slot dient in het kader van de soortenbescherming nog aandacht te worden gevraagd voor het daadwerkelijk committeren aan compensatiemaatregelen. In het soortenprogramma dient te worden opgenomen “welke maatregelen kunnen worden getroffen”. Daarmee is echter niet (toe)gezegd welke maatregelen ‘zullen worden getroffen’, hetgeen noodzakelijk is om aan te tonen dat voldaan wordt aan het wettelijke vereiste om adequate maatregelen te treffen.

i. Natuurherstelverordening en -verplichting

Tenslotte nog een opmerking over art. 7 van de Europese Natuurherstelverordening (hierna: NHV). Dit artikel bepaalt dat a) lidstaten vrijstellingen kunnen verlenen met betrekking tot het treffen van maatregelen voor gebieden die worden gebruikt voor activiteiten die uitsluitend nationale defensie tot doel hebben (lid 1), b) plannen en projecten die uitsluitend voor nationale defensiedoeleinde zijn bedoeld, geacht kunnen worden van groot openbaar belang te zijn (lid 2), en c) dat deze plannen en projecten worden vrijgesteld van de vereiste dat er geen minder schadelijke alternatieve oplossingen beschikbaar mogen zijn.

Echter, deze bepalingen uit de NHV hebben slechts betrekking op het treffen van herstelmaatregelen die voortkomen uit deze verordening en zien niet op het treffen van instandhoudingsmaatregelen waartoe de Vogel- en Habitatrichtlijn verplichten. Het voorgaande is derhalve dus geen grond voor het aannemen van een groot openbaar belang en vrijstellen van het vereiste dat er geen alternatieven voorhanden zijn. Dit geldt nog altijd onverkort op basis van de Europese natuurrichtlijnen. Daar komt ook bij dat de huidige herstelopgave niet minder wordt en dat ook Defensie hier een wezenlijke bijdrage aan kan en moet leveren.

Op basis van het voorgaande verzoeken Natuurmonumenten, LandschappenNL, de Natuur- en milieufederaties en Vogelbescherming Nederland u namens meer dan één miljoen Nederlanders met het voorliggende wetsvoorstel niet enkel aan te sturen op een snelle gereedheidsstelling om het land te verdedigen, maar tevens oog te hebben voor een zorgvuldig proces daaraan voorafgaand om onze natuur te beschermen.

Met vriendelijke groet,

T. Kunzler
Manager team Nationale en internationale lobby
Afdeling Public Affairs Natuurmonumenten

S. van Muiswinkel,
Namens Vogelbescherming Nederland

Mede namens LandschappenNL en de Natuur- en milieufederaties

Correspondentieadres voor deze zienswijze:

IVN Oost-Veluwezoo
Korenbloemstraat 21
6991 VN Rheden
mail: voorzitter@ivnoostveluwezoom.nl

Aan:

Directie Materieel, Vastgoed, Leefomgeving en Duurzaamheid
Ministerie van Defensie
O.v.v. Nationaal Programma Ruimte voor Defensie
Zienswijze ontwerpprogramma
Postbus 20701
2500 ES Den Haag

Datum: 1 juli 2025

Betreft: Zienswijze Plan-Mer en Ontwerp Nationaal Programma Ruimte voor Defensie (NPRD)

Geachte mevrouw, mijnheer ,

Wij hebben kennis genomen van de Plan-MER en het Ontwerp Nationaal Programma Ruimte voor Defensie (NPRD).

Graag maken de volgende organisaties van de gelegenheid gebruik om onze zienswijze kenbaar te maken:

- De Vlinderstichting
- FLORON

- IVN Arnhem
- IVN Oost-Veluwezoon
- KNNV Arnhem e.o.
- KNNV Wageningen e.o.
- Paddenstoelenonderzoek Nederland
- Vogelwerkgroep Arnhem
- RAVON
- Vereniging Natuur en Milieufederatie Gelderland
- Zoogdiervereniging

Enkele van deze organisaties zullen ook langs andere weg een zienswijze kenbaar maken, waarbij meer generieke effecten van de plannen in ogenschouw worden genomen.

In deze zienswijze beperken wij ons tot de Ruimte voor Defensie-plannen in de omgeving van Arnhem:

Algemene opmerkingen

Wij begrijpen dat defensie meer ruimte voor activiteiten nodig heeft, maar wij hebben een andere visie over op welke plek deze zouden moeten plaatsvinden. De Veluwe wordt nu al zwaar belast met militaire oefeningen. Ons inziens moeten verdere uitbreidingen van defensie activiteiten op de Veluwe de Natura 2000-gebieden volledig ontzien en andere natuurgebieden zo veel mogelijk ontzien:

Ecologische evenwichten hebben vaak lange tijd nodig om zich in te stellen, terwijl een verstoring (o.a. geluidsoverlast) of vervuiling (o.a. stikstofdepositie) een hele lange impact kan hebben op natuur. Daarnaast zal er voor activiteiten in natuurgebied gecompenseerd en gemitigeerd moeten worden. Compensatie en mitigatie van Veluwse natuur elders is praktisch onmogelijk: er zijn geen vergelijkbare Habitats beschikbaar of te creëren

De Nederlandse samenleving is het met deze visie eens: uit draagvlakonderzoek door de NOS (Kieskompas) blijkt dat er slechts 16% draagvlak is om natuur plaats te laten maken voor defensielocaties (en 46% om dat te doen op landbouwgronden). Zie ook: https://www.kieskompas.nl/media/documents/Compacte_Rapportage_-_uitbreidingen_Defensie_.pdf

Specifieke opmerkingen:

a. Nieuw terrein voor trainen met explosieven (behoefte 4)

Wij zijn het eens met de conclusie dat de Terletse heide en Rozendaalse Veld geen goede locatie is voor een nieuw terrein voor het trainen met explosieven. Het oefenen met explosieven zou grote gevolgen hebben voor de aanwezige natuur. Vandaar dat we volledig instemmen met het besluit om deze locatie niet op te nemen in het voorkeurspakket.

b. Stationering en vliegcorridors voor onbemande cargodrones (behoefte 10)

Het vliegen met drones levert lawaai op en luchtverontreiniging als gevolg van het

verbranden van brandstof. Onduidelijk is met welke frequentie en op welke hoogte de drones over het gebied gaan vliegen. Dit levert bij ons de volgende zorgen op:

1. De drones vliegen over het Natura 2000-gebied Veluwe, het leefgebied van een groot aantal zeldzame en vaak bedreigde plant- en diersoorten. In de Plan-Mer wordt wel ingegaan of cargodrones van invloed zijn op enkele strikt beschermde vogelsoorten. De cargodrones verstoren echter ook andere vogels, vleermuizen en zoogdieren, amfibieën en reptielen die genoemd staan in de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn (annex II en annex IV) en de nationaal beschermde soorten volgens de Omgevingswet (Bal, bijlage IX). Dit is volgens Europese- en nationale wetgeving niet toegestaan. Daarnaast heeft ook het ministerie van Defensie een zorgplicht om deze soorten niet aan te tasten. Het is niet aannemelijk dat deze natuurwaarden elders (en vooraf) kunnen worden gecompenseerd (conform de ADC-toets bij aantasting van Natura 2000-gebieden).

Het jongste advies over de Natuurdoelanalyse Veluwe van de Ecologische Autoriteit maakt duidelijk dat onder de huidige omstandigheden al forse ingrepen noodzakelijk zijn, zoals het terugdringen van de N-depositie en verbeteringen van habitats. Met het voornemen voor het vliegen met drones wordt die noodzaak nog groter. Onze vraag daarbij is: hoe gaat Defensie daar met deze behoefte aan bijdragen?

2. Het overvliegen van drones heeft een nadelig effect op de leefbaarheid en recreatie in de directe omgeving, zeker als het aantal dronevluchten toeneemt. De provincie Gelderland tilde afgelopen jaren samen met gemeenten en natuur- en recreatieorganisaties het natuurherstelprogramma "Recreatiezonering Veluwe" van de grond om daarmee verstoring van kwetsbare soorten op de Veluwe te beperken. De drones die in een rechte lijn naar vliegbasis Twente vliegen, zullen daarmee de rust in de zogenoemde zones C en D van de recreatiezonering verstoren. Dit betekent dat de inspanningen voor het tegengaan van verstoring via de recreatiezonering (en investeringen) deels teniet worden gedaan.
3. De drones vliegen over het stiltegebied Zuid-Oost Veluwe. Stille, groene gebieden geven rust en helpen mensen te herstellen van stress. Geluid heeft ook tot op grote afstand van de geluidbron een verstorend effect op in het wild levende dieren. Het geluid van drones tast de rust aan in dit stiltegebied, maar ook buiten het aangewezen stiltegebied, en heeft een negatief effect op de fauna, evenals op de geestelijke en lichamelijke gezondheid van mensen.

c. Laagvlieggebieden helikopters (behoefte 11)

Ten opzichte van de Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD) is de begrenzing van laagvlieggebied N5 en N6 aangepast. Waar het om beperking van een laagvlieggebied gaat, heeft dat onze instemming. Desondanks blijft er een groot

gebied dat aangewezen wordt als laagvlieggebied. Dit levert bij ons de volgende zorgen op:

1. De helikopters vliegen laag over Natura 2000-gebieden, het leefgebied van een groot aantal zeldzame en vaak bedreigde plant- en diersoorten. In de Plan-Mer wordt wel ingegaan of de laagvliegende helikopters van invloed zijn op enkele strikt beschermde vogelsoorten. De helikopters verstoren echter ook andere vogels, vleermuizen en zoogdieren, amfibieën en reptielen die genoemd staan in de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn (annex II en annex IV) en de nationaal beschermde soorten volgens de Omgevingswet (Bal, bijlage IX). Dit is volgens Europese- en nationale wetgeving niet toegestaan. Daarnaast heeft ook het ministerie van Defensie een zorgplicht om deze soorten niet aan te tasten. Het is niet aannemelijk dat deze natuurwaarden elders (en vooraf) kunnen worden gecompenseerd (conform de ADC-toets bij aantasting van Natura 2000-gebieden). Het jongste advies over de Natuurdoelanalyse Veluwe van de Ecologische Autoriteit maakt duidelijk dat onder de huidige omstandigheden al forse ingrepen noodzakelijk zijn, zoals het terugdringen van de N-depositie en verbeteringen van habitats. Met het voornemen om met helikopters laag te vliegen over Natura 2000-gebieden wordt die noodzaak nog groter. Onze vraag daarbij is: hoe gaat Defensie daar met deze behoefte aan bijdragen?
2. Laagvliegende helikopters hebben een nadelig effect op de leefbaarheid en recreatie in de directe omgeving. De provincie Gelderland tilde afgelopen jaren samen met gemeenten en natuur- en recreatieorganisaties het natuurherstelprogramma "Recreatiezonering Veluwe" van de grond om daarmee verstoring van kwetsbare soorten op de Veluwe te beperken. De helikopters zullen de rust in de zogenoemde zones C en D van de recreatiezonering –maar ook daarbuiten- verstoren. Dit betekent dat de inspanningen voor het tegengaan van verstoring via de recreatiezonering (en investeringen) deels teniet worden gedaan.
3. Voor de geestelijke en lichamelijke gezondheid van mensen is onder meer stilte en natuurbeleving van groot belang. Het vliegen met laagvliegende helikopters heeft dus een negatieve effect op de geestelijke en lichamelijke gezondheid van mensen.

d. Helikopterlandingsplaatsen (behoefte 12)

In deze zienswijze focussen wij op de helikopterlandingsplaats bij OT Arnhemse Heide. Dit levert bij ons de volgende zorgen:

1. In de Plan-Mer staat vermeld dat vliegbewegingen boven de 30 meter niet zijn meegenomen in het onderzoek. Daarmee wordt geen rekening gehouden dat de helikopters laag zullen aan- en weg vliegen over het Natura 2000-gebied Veluwe, het leefgebied van een groot aantal zeldzame en vaak bedreigde plant- en diersoorten. In de Plan-Mer wordt wel ingegaan of de laagvliegende helikopters van invloed zijn op enkele strikt beschermde vogelsoorten. De

helikopters verstoren echter ook andere vogels, vleermuizen en zoogdieren, amfibieën en reptielen die genoemd staan in de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn (annex II en annex IV) en de nationaal beschermde soorten volgens de Omgevingswet (Bal, bijlage IX). Dit is volgens Europese- en nationale wetgeving niet toegestaan. Daarnaast heeft ook het ministerie van Defensie een zorgplicht om deze soorten niet aan te tasten. Het is niet aannemelijk dat deze natuurwaarden elders (en vooraf) kunnen worden gecompenseerd (conform de ADC-toets bij aantasting van Natura 2000-gebieden).

Het jongste advies over de Natuurdoelanalyse Veluwe van de Ecologische Autoriteit maakt duidelijk dat onder de huidige omstandigheden al forse ingrepen noodzakelijk zijn, zoals het terugdringen van de N-depositie en verbeteringen van habitats. Met het voornemen van helikopterlandingsplaatsen nabij Natura 2000-gebied Veluwe wordt die noodzaak nog groter. Onze vraag daarbij is: hoe gaat Defensie daar met deze behoefte aan bijdragen?

2. In de Plan-Mer wordt niet ingegaan op het gevaar van brand bij de helikopterlandingsplaatsen. Het gebruik van blusmiddelen met chemische stoffen in de directe nabijheid van een natuurgebied vormt een risico voor mens en milieu.

Sommige van deze stoffen, zoals Pfas/Pfos, zijn toxisch, zeer persistent en breken niet af in de natuur. Bij Defensie-terreinen zijn deze stoffen aangetoond in bodem en water.

In de bodem onder de Veluwe ligt het grootste zoetwaterreservoir van Nederland. Dit schone water is van belang voor de kwelafhankelijke natuur aan de randen van de Veluwe, de beken, de landbouw en als drinkwater voor de bewoners in de wijde omgeving en de (levensmiddelen)industrie.

Wij willen u erop wijzen dat het veiligstellen van de drinkwatervoorziening in de Drinkwaterwet is aangemerkt als 'Dwingende reden van groot openbaar belang' (Bron: Drinkwaterwet – Hoofdstuk II, paragraaf 1, art 2.2).

De overheid heeft een wettelijke zorgplicht, wat betekent dat zij in haar bestuurlijke afweging het drinkwaterbelang zwaar dient te laten meewegen. Wij vinden dat dit aspect onvoldoende is meegenomen in de afwegingen.

e. Korte/smalle onverharde landingsbaan tactisch luchttransport (behoefte 13)

De realisatie van een onverharde landingsbaan (dirt-strip) heeft effect op de omgeving. Dit levert bij ons de volgende zorgen op:

1. De vrachtvliegtuigen die van deze landingsbaan gebruikmaken vliegen bij aankomst en vertrek laag over het Natura 2000-gebied Veluwe, het leefgebied van een groot aantal zeldzame en vaak bedreigde plant- en diersoorten. In de Plan-Mer wordt wel ingegaan of de vliegtuigen van invloed zijn op enkele strikt

beschermde soorten. De vliegtuigen verstoren echter ook andere vogels, vleermuizen, vlinders, zoogdieren, amfibieën en reptielen die genoemd staan in de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn (annex II en annex IV) en de nationaal beschermde soorten volgens de Omgevingswet (Bal, bijlage IX). Dit is volgens Europese- en nationale wetgeving niet toegestaan. Daarnaast heeft ook het ministerie van Defensie een zorgplicht om deze soorten niet aan te tasten. Het is niet aannemelijk dat deze natuurwaarden elders (en vooraf) kunnen worden gecompenseerd (conform de ADC-toets bij aantasting van Natura 2000-gebieden).

Het jongste advies over de Natuurdoelanalyse Veluwe van de Ecologische Autoriteit maakt duidelijk dat onder de huidige omstandigheden al forse ingrepen noodzakelijk zijn, zoals het terugdringen van de N-depositie en verbeteringen van habitats. Met het voornemen van een onverharde landingsbaan nabij Natura 2000-gebied Veluwe wordt die noodzaak nog groter. Onze vraag daarbij is: hoe gaat Defensie daar met deze behoefte aan bijdragen?

2. Laagvliegende vrachtvliegtuigen hebben een nadelig effect op de leefbaarheid en recreatie in de directe omgeving. De provincie Gelderland tilde afgelopen jaren samen met gemeenten en natuur- en recreatieorganisaties het natuurherstelprogramma "Recreatiezonering Veluwe" van de grond om daarmee verstoring van kwetsbare soorten op de Veluwe te beperken. De landende en startende vliegtuigen zullen de rust in de nabijgelegen zogenoemde zones C en D van de recreatiezonering -maar ook in andere gebieden- verstoren. Dit betekent dat de inspanningen voor het tegengaan van verstoring via de recreatiezonering (en investeringen) deels teniet worden gedaan.
3. Voor de geestelijke en lichamelijke gezondheid van mens is onder meer stilte en natuurbeleving van groot belang. Laagvliegende vrachtvliegtuigen tasten de stilte en de natuurbeleving aan. In de Plan-MER wordt wel ingegaan op woningbouw (nieuwe woningen) en de effecten op woningen binnen de voorgeschreven geluidscontouren. Niet ingegaan wordt op de effecten op bestaande woningen die liggen onder de route als de vrachtvliegtuigen gaan dalen of starten (met name Oosterbeek en Schaarsbergen)
4. Bij aanleg van een onverharde landingsbaan zijn brandblusvoorzieningen noodzakelijk. Het gebruik van blusmiddelen met chemische stoffen in de directe nabijheid van een natuurgebied vormt een risico voor mens en milieu. Sommige van deze stoffen, zoals Pfas/Pfos, zijn toxisch, zeer persistent en breken niet af in de natuur. Bij Defensie-terreinen zijn deze stoffen aangetoond in bodem en water.

In de bodem onder de Veluwe ligt het grootste zoetwaterreservoir van Nederland. Dit schone water is van belang voor de kwelafhankelijke natuur aan de randen van de Veluwe, de beken, de landbouw en als drinkwater voor de bewoners in de wijde omgeving en de (levensmiddelen)industrie.

Wij willen u erop wijzen dat het veiligstellen van de drinkwatervoorziening in de Drinkwaterwet is aangemerkt als ‘Dwingende reden van groot openbaar belang’ (Bron: Drinkwaterwet – Hoofdstuk II, paragraaf 1, art 2.2).

De overheid heeft een wettelijke zorgplicht, wat betekent dat zij in haar bestuurlijke afweging het drinkwaterbelang zwaar dient te laten meewegen. Wij vinden dat dit aspect onvoldoende is meegenomen in de afwegingen.

f. Extra ruimte helikopter activiteiten op MLT Deelen (locatiespecifieke behoefte 27)

Met invulling van deze behoefte komen het totaal aantal vliegbewegingen rond MLT Deelen uit op 14.200. Dit levert bij ons de volgende zorgen:

1. De helikopters vliegen over het Natura 2000-gebied Veluwe, het leefgebied van een groot aantal zeldzame en vaak bedreigde plant- en diersoorten. In de Plan-Mer wordt wel ingegaan of de helikopters van invloed zijn op vogels. De helikopters verstoren echter ook andere dieren, zoals vleermuizen, zoogdieren, amfibieën en reptielen die genoemd staan in de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn (annex II en annex IV) en de nationaal beschermde soorten volgens de Omgevingswet (Bal, bijlage IX). Dit is volgens Europese- en nationale wetgeving niet toegestaan. Daarnaast heeft ook het ministerie van Defensie een zorgplicht om deze soorten niet aan te tasten. Het is niet aannemelijk dat deze natuurwaarden elders (en vooraf) kunnen worden gecompenseerd (conform de ADC-toets bij aantasting van Natura 2000-gebieden). Het jongste advies over de Natuurdoelanalyse Veluwe van de Ecologische Autoriteit maakt duidelijk dat onder de huidige omstandigheden al forse ingrepen noodzakelijk zijn, zoals het terugdringen van de N-depositie en verbeteringen van habitats. Met het voornemen van extra helikoptervluchten nabij Natura 2000-gebied Veluwe wordt die noodzaak nog groter. Onze vraag daarbij is: hoe gaat Defensie daar met deze behoefte aan bijdragen?
2. Helikopters hebben een nadelig effect op de leefbaarheid en recreatie in de directe omgeving. De provincie Gelderland tilde afgelopen jaren samen met gemeenten en natuur- en recreatieorganisaties het natuurherstelprogramma "Recreatiezonering Veluwe" van de grond om daarmee verstoring van kwetsbare soorten op de Veluwe te beperken. De helikopters zullen de rust in de zogenoemde zones C en D van de recreatiezonering –maar ook daarbuiten- verstoren. Dit betekent dat de inspanningen voor het tegengaan van verstoring via de recreatiezonering (en investeringen) deels teniet worden gedaan.
3. In de Plan-MER wordt ingegaan op de overlast door geluid en trillingen veroorzaakt door de helikopters binnen de voorgeschreven contouren. Er wordt echter nauwelijks ingegaan op de overlast door geluid en trillingen buiten deze contouren als gevolg van het sterk aantal toe te nemen

vliegbewegingen. Dit is van belang, omdat voor de geestelijke en lichamelijke gezondheid van mensen onder meer stilte en natuurbeleving, ook rondom MLT Deelen, van groot belang is.

g. Oefenterreinen met graafmogelijkheden (locatiespecifieke behoefte 44)

In deze zienswijze focussen wij ons op het oefenterrein Arnhemse Heide. Het graven op dit terrein (met de hand tot 1,5 meter en machinaal tot circa 3 meter) levert bij ons de volgende zorgen op:

1. Het oefenterrein ligt in Natura 2000-gebied Veluwe. , het leefgebied van een groot aantal zeldzame en vaak bedreigde plant- en diersoorten. In de Plan-Mer wordt gesteld dat “Randvoorwaarden zijn geen vergraving ter plekke van habitattypen.” Deze zinssnede maakt onvoldoende duidelijk dat geen vergraving mag plaatsvinden van de habitattypen droge heiden, heischrale graslanden en variant droge heiden. Ook is dit niet gegarandeerd in het Ontwerp Nationaal Programma Ruimte voor Defensie (NPRD).

In de Plan-MER wordt niet ingegaan of de vergravingen op de Arnhemse Heide van invloed zijn op enkele strikt beschermde soorten, zoals vogels, vogels, vleermuizen, zoogdieren, amfibieën en reptielen die genoemd staan in de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn (annex II en annex IV) en de nationaal beschermde soorten volgens de Omgevingswet (Bal, bijlage IX). Dit is volgens Europese- en nationale wetgeving niet toegestaan.

Daarnaast heeft ook het ministerie van Defensie een zorgplicht om deze soorten niet aan te tasten. Het is niet aannemelijk dat deze natuurwaarden elders (en vooraf) kunnen worden gecompenseerd (conform de ADC-toets bij aantasting van Natura 2000-gebieden).

Het jongste advies over de Natuurdoelanalyse Veluwe van de Ecologische Autoriteit maakt duidelijk dat onder de huidige omstandigheden al forse ingrepen noodzakelijk zijn, zoals het terugdringen van de N-depositie en verbeteringen van habitats . Met het voornemen van een oefenterrein voor graafmogelijkheden in Natura 2000-gebied Veluwe wordt die noodzaak nog groter. Onze vraag daarbij is: hoe gaat Defensie daar met deze behoefte aan bijdragen?

2. Het vergraven van de bodem van de Arnhemse Heide betekent dat dit gebeurt op de stuwwal van de Oostelijke Veluwe en op de zogenoemde Sandr van Wolfheze. Deze laatste is de grootste spoelzandwaaier van Nederland. Zowel de Sandr als de stuwwal worden aardkundig van internationaal belang genoemd. In de Plan-Mer wordt gesteld dat dit een aandachtspunt is, maar worden er verder geen consequenties aan verbonden. Dit vinden wij niet juist, omdat met het vergraven delen van de Sandr en van de stuwwal worden aangetast. Dit is onherstelbaar.

h. Cumulatief effect van extra Defensie-activiteiten

Realisatie van de verschillende defensie-activiteiten leveren effecten op die we hierboven hebben genoemd. Nog niet vermeld is dat deze afzonderlijke activiteiten met elkaar ook een cumulatief effect hebben:

1. In Bijlage AXVII - Milieueffecten vliegactiviteiten - Deelrapport geluid zijn de effecten voor de locatie Deelen onderzocht voor een situatie waarbij enkele behoeften gecombineerd worden. Daarbij zijn drie activiteiten met vliegbewegingen meegenomen: cargodrones, start en landingen op de onverharde landingsbaan en 14.200 helikopterbewegingen van het Defensie Helikopter Commando (DHC). Dit geeft echter geen compleet beeld voor de omgeving van Deelen, omdat niet de vliegbewegingen van laagvlieggebied N6 (125 vliegbewegingen) en de helikopterlandingsplaats op de Arnhemse heide (1.500 vliegbewegingen) zijn meegenomen. Bij elkaar opgeteld gaat het om in totaal zo'n 17.000 vliegbewegingen per jaar, ofwel gemiddeld 46 vliegbewegingen per dag. Dit aantal is groter als alleen op werkdagen en buiten vakanties wordt gevlogen. Bovendien is het meer dan een vertienvoudiging ten opzichte van het huidige gebruik rondom Deelen. De vliegbewegingen leveren zowel voor mens als dier overlast op in de vorm van geluid en trillingen en kunnen aanleiding zijn voor vluchtgedrag en stress. Wij vinden het om die reden niet juist dat de effecten van alle vliegbewegingen rondom Deelen in de Plan-Mer niet zijn onderzocht.
2. Veelal wordt in de Plan-Mer vermeld dat de bijdrage aan de stikstofdepositie over de gehele Veluwe beneden de norm blijft. Daarbij wordt er nauwelijks op ingegaan dat andere behoeften van Defensie ook stikstofdepositie met zich meebrengt. In bijlage Bijlage AXVIII - Milieueffecten vliegactiviteiten - Deelrapport stikstofdepositie en luchtkwaliteit wordt weliswaar voor de locatie Deelen enkele behoeften gecombineerd. Daarmee is niet de totale depositie van alle nieuwe Defensie-activiteiten in beeld gebracht. Gezien de zorgwekkende toestand van de natuur op de Veluwe is een toename van de stikstofdepositie niet aanvaardbaar.
Het jongste advies over de Natuurdoelanalyse Veluwe van de Ecologische Autoriteit maakt duidelijk dat onder de huidige omstandigheden al forse ingrepen noodzakelijk zijn, zoals het terugdringen van de N-depositie en verbeteringen habitats. Met het voornemen om de verschillende Defensie-activiteiten in Natura 2000-gebied Veluwe te realiseren, wordt die noodzaak nog groter. Onze vraag daarbij is: hoe gaat Defensie hieraan bijdragen?

Conclusie:

De eerdergenoemde natuurorganisaties zijn van mening dat de voorgenomen militaire activiteiten met onder meer 17.000 vliegbewegingen per jaar – meer dan een vertienvoudiging van het aantal vliegbewegingen in de afgelopen jaren – een grote

aanslag betekenen op de aanwezige, kwetsbare natuur in dit deel van de Veluwe. Wij zijn van mening dat realisatie van de plannen op deze locaties niet wenselijk is.

Rheden, 1 juli 2025

IVN Oost-VeluwezooM

mede namens De Vlinderstichting, FLORON, IVN Arnhem, KNNV Arnhem e.o., KNNV Wageningen e.o., Paddenstoelenonderzoek Nederland, Vogelwerkgroep Arnhem, RAVON, Vereniging Natuur en Milieufederatie Gelderland, Zoogdiervereniging

Anton Logemann

Voorzitter IVN Oost-VeluwezooM